

УДК 340.12

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2021.23.03>

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ СУСПІЛЬНОЇ МОРАЛІ В ПРЕДМЕТНОМУ ПОЛІ ЕТИЧНОГО ЗНАННЯ

Рувін Сергій Олександрович,
старший оперуповноважений
в особливо важливих справах
9-го відділу 2-го управління
(Департамент стратегічних
розслідувань Національної поліції
України, м. Київ, Україна)

У статті здійснено дослідження правового захисту суспільної моралі в межах етичного знання. Відзначено, що діяльність правоохоронних органів щодо захисту суспільних моральних цінностей є питанням, до якого неодноразово зверталися представники різних галузей, і юридичних, і суспільствознавчих, і гуманітарних наук. Окрім того, це питання також знаходилось (і, зрештою, знаходиться) у фокусі уваги суспільної свідомості, а, також, і громадських об'єднань, і соціально-політичних рухів тощо. В межах запропонованого в статті дискурсу доцільно виокремити декілька типових підходів щодо розуміння ролі і місця правоохоронних органів у збереженні та охороні суспільної моралі. Насамперед, діяльність правоохоронних органів загалом регламентується законодавством і знаходиться поза сферою моральних відносин, адже мораль і право мають різні сфери застосування. Водночас, що також є важливо для уваги, у суспільній свідомості право і мораль тісно взаємодіють, адже, не випадково, що громадяни України ставлять високі вимоги до працівників правоохоронних органів і хочуть бачити в них не лише служителів закону, але й морально зрілих і відповідальних особистостей, які свідомо поділяють і готові захищати фундаментальні культурні і моральні цінності. Суперечлива колізія між суцям станом справ і належним, реальною і бажаною діяльністю правоохоронних органів відображається в оцінці роботи правоохоронної системи загалом і, водночас, торкається кожного працівника національної поліції, прокуратури тощо. Обґрунтовується теза, що в суспільній свідомості існує чимало міфологем стосовно правоохоронних органів, що не є випадковим, тому, що у формуванні громадянського суспільства дедалі більше громадян позиціонують себе не лише активними учасниками цього процесу, але й «експертами» різних напрямів діяльності працівників суду, прокуратури, національної поліції та ін. Соціально шкідливою можна вважати діяльність засобів масової інформації, що розповсюджують недостовірну інформацію щодо діяльності правоохоронних органів, свідомо поширюючи її із метою дискредитувати всю правоохоронну систему загалом. У цьому контексті доведено, що наведені вище приклади свідчать про важливість діяльності правоохоронних органів, скеровану у русло захисту моральних цінностей. За таких обставин обґрунтованою є потреба у розширенні кола наукових розвідок, в яких предметом об'єктивного вивчення були б питання захисту суспільної моралі із залученням предметного поля етичної теорії.

Ключові слова: суспільна мораль, індивідуальна мораль, право, «морально-правова держава», правоохоронні органи, правовий захист суспільної моралі.

**CONCEPTUALIZATION OF LEGAL PROTECTION OF PUBLIC MORALITY
IN THE SUBJECT FIELD OF ETHICAL KNOWLEDGE**

Ruvn Sergij Oleksandrovyh,
senior operative in particularly
important cases of the 9th Division
of the 2nd Directorate
(Department of Strategic Investigations
National Police of Ukraine, Kyiv, Ukraine)

The article examines the legal protection of public morality within the framework of ethical knowledge. It was noted that the activities of law enforcement agencies to protect public moral values is an issue that has repeatedly been addressed by representatives of various fields, and law, and social sciences, and humanities. In addition, this issue has also been (and ultimately is) the focus of public consciousness, as well as public associations, socio-political movements, and so on. Within the discourse proposed in the article, it is expedient to single out several typical approaches to understanding the role and place of law enforcement agencies in the preservation and protection of public morality. First of all, the activities of law enforcement agencies are generally regulated by law and are outside the scope of moral relations, because morality and law have different areas of application. At the same time, which is also important for attention, law and morality work closely together in the public consciousness, because it is no coincidence that Ukrainian citizens make high demands on law enforcement officers and want to see them not only law enforcement officers but also morally mature and responsible individuals, who consciously share and are ready to defend fundamental cultural and moral values. The contradictory conflict between the current state of affairs and the proper, real and desired activities of law enforcement agencies is reflected in the assessment of the law enforcement system as a whole and, at the same time, affects every employee of the national police, prosecutor's office and so on. The thesis is substantiated that there are many mythologists in the public consciousness about law enforcement agencies, which is not accidental, because in the formation of civil society more and more citizens position themselves not only active participants in this process but also "experts" in various areas of court and prosecutorial staff., national police, etc. The activities of the mass media that disseminate unreliable information about the activities of law enforcement agencies, deliberately disseminating them in order to discredit the entire law enforcement system as a whole, can be considered socially harmful. In this context, it is proved that the above examples show the importance of law enforcement activities aimed at protecting moral values. In such circumstances, there is a need to expand the range of scientific research, in which the subject of objective study would be the protection of public morality with the involvement of the subject field of ethical theory.

Key words: public morality, individual morality, law, "moral and legal state", law enforcement agencies, legal protection of public morality.

Постановка проблеми і актуальність обраної тематики. Метою діяльності правоохоронних органів є упорядкування та узгодження суспільних відносин у рамках права, яке згідно закону встановлює межі свободи кожної людини на основі дотримання прав іншої людини. Завдання, що їх вирішують правоохоронні органи, пов'язані з визначеними законом межами можливої поведінки громадян, наповненням їх гуманістичним змістом, захистом від протиправного втручання інших та відновленням при потребі порушеної межі. У випадку «збою» діяльності правоохоронних органів у правових відносинах утворюються «тріщини», що можуть містити потенційні

загрози для соціуму (наприклад, зростання соціальної напруги чи виникнення конфліктних ситуацій у суспільстві), що, як правило, не йде на користь суспільним інтересам. У новітній українській історії є чимало прикладів, коли діяльність правоохоронних органів призводила до наслідків, що демонстрували, і позитивні, і негативні варіанти імплементації їх регулятивної функції в соціальну практику. З огляду на це, **метою** статті є концептуальний підхід до захисту суспільної моралі із застосуванням предметного поля етичного знання як пізнавальної (гносеологічної) проблеми.

Аналіз наукових публікацій. Констатуючи важливість питань суспільної моралі, зауважимо, що нині її вивченню приділена незначна увага вітчизняних дослідників, хоча в різний період часу питання моралі, етики та їх соціальної ролі активно обговорювали такі автори, як: Р. Апресян, Д. Белл, Ю. Габермас, Р. Дворкін, Г. Йонас, М. Кастельс, А. Макінтайр, Р. Нозік, Дж. Ролз, Е. Тоффлер, Ф. Фукуяма, Р. Хардін, Х. Шрадер, Я. С. Яскевич та ін.; в українській науковій думці різними аспектами проблематики суспільної моралі займалися такі автори, як: Т. В. Безверха, В. П. Горбатенко, Т. Г. Купрій, В. О. Лозовий, О. М. Лук'яненко, О. С. Поліщук, Л. В. Пономаренко, О. Ф. Радченко, М. М. Рогожа, Ю. В. Романенко, Н. Г. Середюк, Т. С. Тимошенко, Ю. С. Юшкевич, В. А. Явір та ін.

Виклад основного матеріалу. Діяльність правоохоронних органів є вагомим фактором соціальної стабільності, безпеки та мирного врегулювання суспільних відносин, а, тому, її не можна вважати суто «технічною». Вона здійснюється у рамках права, похідних від нього правових явищ, і, водночас, ґрунтується на «людському факторі» зважаючи на те, що правоохоронні органи – це не всього лиш державні інституції (суд, національна поліція, прокуратура і т. п.), а конкретні особи, які забезпечують реалізацію покладених на них державою обов'язків. Своєю чергою суспільна мораль сприяє належному виконанню правоохоронними органами та посадовими особами їх функцій і повноважень, забезпечує та уможливорює їхню ж відповідальність за свою діяльність і результати такої діяльності перед суспільством [1]. Справедливою є думка про те, що «жодна Конституція не може замінити собою благодійну роль моралі у суспільному житті людей, тому що нечесні люди здатні перетворити будь-яку Конституцію на інструмент для зловживань. І це стосується не лише Конституції, а й Кримінального кодексу чи будь-якого іншого законодавчого акту. ... Вона є необхідним соціогенним фактором, що забезпечує можливість нормального існування соціуму» [2, с. 5].

Наукові праці багатьох авторів і українських, і міжнародних, відіграють певне значення у розкритті проблеми правового захисту суспільної моралі, проте оминають її вивчення в етичній площині. Зокрема, залишаються поза увагою співставлення понять суспільної та індивідуальної моралі, загального блага і приватного інтересу, обов'язку та індивідуальної свободи, суцього і належного у моральних відносинах тощо. Кореляція складних взаємин моралі та права також подекуди розглядається у спрощеній площині, що, своєю чергою, на думку дослідника Б. Кашнікова, насправді є набагато складнішим питанням, оскільки, суспільну мораль можна співставляти із правом у тому випадку, якщо під правом розуміти чинну в суспільстві систему забезпечення балансу інтересів (приватних та спільних), індивідуальної свободи та суспільного благополуччя, з яким мораль, як правило, конфліктує [3, с. 137–155]. Зрештою, ці складні питання ще чекають свого вивчення, а детальний розгляд їх у пропонованій науковій розвідці не передбачений метою дослідження. Утім, погоджуємося із думкою, що специфіку моралі (як суспільної моралі) на відміну від права, не слід зводити до рестриктивної функції щодо індивідуального, суспільного чи державного свавілля. Мораль це не заборони, «стримування і противаги», натомість містить у собі побажання, рекомендації, спонукальні вимоги тощо [4, с. 63–75].

Для розкриття змістовних рис суспільної моралі дослідник Р. Апресян вживає термін «якість моралі», аргументуючи це тим, що в своїй основі суспільна мораль містить низку чітких ознак. Насамперед, йдеться про стабільність та розвиток суспільства, в якому громадяни готові сприяти загальному благу, та водночас усвідомлювати, що реалізація приватних інтересів є основою розвитку блага цілого. Саме тому в суспільній моралі важливу роль відіграє характер співвідношення загального та приватного інтересів. Щоб говорити про якість моралі слід також акцентувати увагу й на методах досягнення загального блага: вони мають бути справедливими і гуманними, за жодних обставин не шкодити розвитку приватних здібностей та інтересів. При цьому нормативні напрямки суспільної моралі залишаються традиційними: не шкодити, ставитися з повагою до (будь-якої) людини, піклуватися (про кожного) та ін. Виключно дотримуючись цих принципів, на думку дослідника, суспільство й справді буде *не заступатися і опікуватися, а сприяти і створювати* (курсив автора) умови для розвитку здібностей членів суспільства, їхнього благополуччя, забезпечення свободи совісті індивідів [5, с. 3–17].

Окремо варто звернути увагу на наявну в кожному суспільстві потребу в захисті суспільної моралі. В українському науковому просторі досліджень захисту суспільної моралі в предметному полі етичного знання практично немає. У більшості дослідженнях і наукових розвідках акцент зроблено на адміністративно-правових та конституційно-правових аспектах цієї проблеми [6]. Справедливо звертають увагу дослідники, що суспільна мораль, як наукова проблема, є значно глибшою, бо має ґрунтовний теоретико-правовий вимір, а тому й необхідність відповідного «правового обґрунтування функції захисту суспільної моралі як автономної функції демократичної держави в сучасних умовах». Для прикладу, дисертаційне дослідження Т. Грицай поглиблює вивчення саме цього аспекту проблеми [7]. Загалом, у розвідках, присвячених проблематиці суспільної моралі, констатовано, що її роль у сучасному українському суспільстві, «в умовах реформування майже всіх сфер життєдіяльності, надзвичайно велика» [8, с. 6–11] тощо.

Серед українських науковців неодноразово обумовлювалася думка про необхідність правового захисту суспільної моралі. Ось, для прикладу, український вчений В. Костицький пропонував виокремити функцію захисту суспільної моралі як нову функцію держави, а вже, на цій основі забезпечити її правовий захист. Насамперед виходячи з факту існування глобалізованого інформаційного суспільства, яке містить небезпеки деформаційних впливів на світоглядні цінності українського соціуму, дослідник констатував існування соціального запиту на регулятивну роль держави у сфері суспільної моралі. Тим більше, що в Україні, писав він, є інституційна система забезпечення реалізації цього запиту, а саме – «розгалужена система відповідних державних органів, які законодавчо наділені необхідною компетенцією у сфері захисту суспільної моралі в Україні». Своєрідний «правовий коридор» для забезпечення захисту суспільної моралі, зазначав В. Костицький, створюють положення законодавства України щодо захисту честі і гідності особи, невтручання у її приватне життя, захист дитинства державою, захист державою прав і свобод особи, обов'язок додержуватися морально-етичних засад суспільства, свобода слова та інформаційної діяльності, свобода підприємницької діяльності, свобода творчого самовираження та заборона цензури в Україні [9, с. 12–13].

Про важливу роль суспільної моралі писали й інші автори. Наприклад, наголошуючи на зростанні питомої ваги моралі в правотворчості і правозастосуванні, дослідник М. Недюха наголошував, що воно відбувається в інтересах розвитку українського суспільства. Серед позитивних тенденцій, він, зокрема, відмічав роль суспільної моралі як фактору впливу на мінімізацію або уникнення конфліктних ситуацій та їх наслідків; позиціонування та конструювання засобами суспільної моралі соціального

і правового просторів; сприяння засобами морального впливу і регулювання процесів утвердження України як демократичної і правової держави [10].

Наведемо іншу точку зору на стан суспільної моралі в українському суспільстві, що, на превеликий жаль, не є такою оптимістичною. Окремі автори вказують на низку негативних ознак, що свідчать про кризу цінностей сучасного українського суспільства, з-поміж яких: світоглядна криза і ціннісний нігілізм, індивідуальний і груповий егоїзм, декларативний характер усього, що пов'язане з творенням духовних цінностей, які могли би стати основою національної консолідації, «без чого унеможливаються будь-які політичні, економічні, духовні перебудови» тощо. Небезпідставно вказується, що формування нової системи цінностей є завданням держави, пріоритетами якої повинні стати: визначення державної гуманітарної політики, формування національної ідеології та національної ідеї з урахуванням потреб, інтересів, цінностей усіх соціальних груп. За інших обставин, на думку дослідниці В. Стасевської, негативні суспільні явища, серед яких нігілізм, пасивність та ін., будуть дедалі більше поширюватися, що може створити загрозу не лише єдності суспільства, а й мати гірші наслідки – загрожувати самому факту існування незалежної Української держави [11, с. 62–76]. В принципі, до певної міри можна погодитися з тим, що державна політика одним із своїх напрямів діяльності повинна мати розвиток гуманітарної і духовної сфери, адже саме тут утверджуються ціннісні засади суспільної моралі, формуються шляхи її розвитку, функціонування, захисту тощо. Водночас, на наше переконання, варто залишити відкритим для дискусії питання розробки концепції морально-правової держави, ідея якої, на думку вченого О. В. Костенка, має знайти втілення у Конституції України та в чинному законодавстві [2, с. 3–7]. Зауважимо, що певні кроки у цьому напрямі були здійснені ще у 2004 році, коли Кабінетом міністрів була прийнята Постанова «Про Національну експертну комісію з питань захисту суспільної моралі» [12], яка через одинадцять років була ліквідована, не залишивши помітних і відчутних результатів своєї діяльності. Закон України «Про захист суспільної моралі» (2004) лише частково був доповнений окремими правками і правовий захист суспільної моралі в Україні не знайшов у ньому остаточного концептуального оформлення [13]. Підкреслимо, що «червоною ниткою» Закону є ідея використання права для зміцнення і контролю за суспільною мораллю в загальних інтересах, тобто суспільства в цілому. Наголошуючи на потребі захисту суспільної моралі, солідаризуємося з думкою дослідниці Т. Грицай [7, с. 44–49], яка справедливо обґрунтовує, що без нього (захисту) ефективного функціонування суспільної моралі буде проблематичним. Лише спираючись на закон, вона стане частиною механізму забезпечення духовної і національної безпеки України.

Висновки. Вивчення правового захисту суспільної моралі є комплексною науковою проблемою, інтерес до якої мав би бути присутнім у дослідженнях представників різних галузей знання. Проте на сьогодні найбільша кількість досліджень присвячена власне адміністративно-правовому та конституційно-правовому захисту суспільної моралі. Водночас абсолютно відсутній філософсько-етичний, політологічний, соціальний виміри проблематики суспільної моралі. Це означає, що поза увагою науковців, все ж таки, залишаються вихідні категорії досліджуваної проблеми, такі як «суспільна» та «індивідуальна» мораль, «загальний» і «приватний» інтерес, «загальне благо» та «індивідуальна свобода» тощо. Крім того, всього лиш у загальних рисах вивчені та досліджені питання державної політики щодо суспільної моралі, а, також, потребує подальшого розвитку вивчення ролі правоохоронних органів у правовому захисті суспільної моралі. Перспективу майбутніх досліджень вбачаємо у розвитку цього напрямку.

Список використаних джерел:

1. Іванець М., Петрова Т. Необхідність правового регулювання захисту суспільної моралі. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/39581/10-Ivanec.pdf?sequence=1>
2. Костенко О.М. Верховенство закону чи моралі? *Про ідею морально- правової держави. Мораль і влада*: матер. наук. конф. (м. Київ, 16 грудня 2014 р.) / Національна експертна комісія України з питань захисту суспільної моралі. Київ, 2014. С. 3-7.
3. Кашников Б. Прагматика общественной морали. / *Общественная мораль. Философские, нормативно-этические и прикладные проблемы*. Москва: Альфа-М, 2009. С. 137-155.
4. Апресян Р.Г. Понятие общественной морали. Послесловие к дискуссии. *Вопросы философии*. 2010. № 2. С. 63-75.
5. Апресян Р.Г. Понятие общественной морали (опыт концептуализации). *Вопросы философии*. 2006. № 5. С. 3-17.
6. Захарова О.В. Адміністративно-правова охорона суспільної моралі в Україні: дис...канд. юрид. наук: спеціальність: 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро 2019. 243 с.
7. Грицай Т.О. Захист суспільної моралі як функція сучасної держави: теоретико-правові аспекти: дис...канд. юрид. наук: спеціальність: 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Львів 2017. 236 с.
8. Безверха Т.В. Розвиток державної політики у сфері захисту суспільної моралі в Україні. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2011. № 2. С. 6-11.
9. Костицький В.В. Захист суспільної моралі як функція сучасної держави: монографія. Дрогобич: Коло, 2013. 172 С.
10. Недюха М.П. Правова ідеологія українського суспільства: дис. д-ра юрид. наук: спеціальність 12.00.01. Міжрегіональна академія управління персоналом. Київ, 2016. 481 с.
11. Стасевська О.А. Система цінностей як основа буття сучасного українського суспільства. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія : Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2014. № 1 (20). С. 62-76.
12. Про Національну експертну комісію з питань захисту суспільної моралі: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2004 року № 1550. (втратив чинність: 10.06.2015 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-2004-п#Text>
13. Про ліквідацію Національної експертної комісії з питань захисту суспільної моралі: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 травня 2015 року № 333. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2015-%D0%BF#Text>
14. Про захист суспільної моралі: Закон України від 20 листопада 2003 року №1296-IV.(ред.від17.03.2021).URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1296-15#Text>